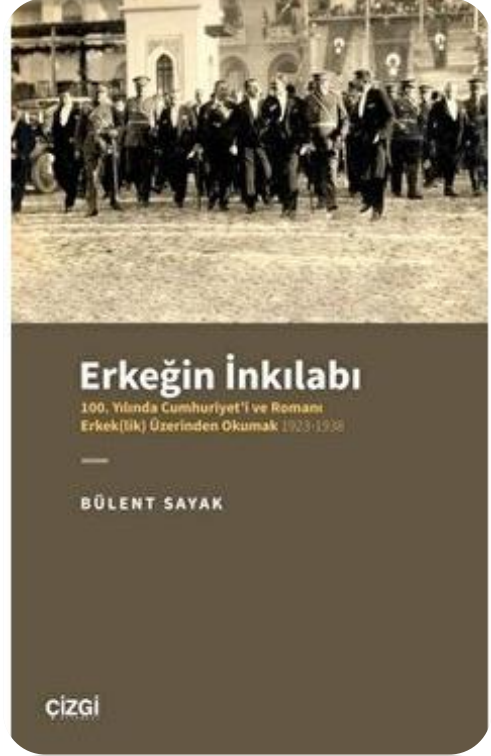

Erkeğin İnkılâbı 100. Yılında Cumhuriyet'i ve Romanı Erkek(lik) Üzerinden Okumak 1923-1938

AYSEL BÜYÜKKİRAZ*

Feminist kuramlar tarafından sıkça tartışılan erkeklerin ataerkil sistemden aldıkları “iktidar” yetkisi cinsiyet eşitsizliğine dayalı bir toplum yapısına dair sorgulamaları da beraberinde getirmiştir. Feminist kuramların merkeze aldığı cinsiyet eşitsizliği düşüncesi, toplumsal cinsiyet olgusunun gün yüzüne çıkmasında etken bir rol üstlenmiştir. Toplumsal cinsiyet olgusuyla, erkeklere ve kadınlara yüklenen rollerin kültürel, tarihsel ve toplumsal olarak aktarıldığı düşüncesi yerleşmeye başlamıştır. Eril ideolojinin cinsiyet tahakkümüne dayalı toplum/kimlik ideali cinsiyet rejimlerine yönelik bir sorgulamayı da beraberinde getirmiştir. Toplumsal cinsiyet rejimlerine dayalı sorgulamalar ise daha çok kadın(lık) üzerinden süregelmiştir. Ancak 1970’lerin sonuna doğru erkek(lik) olgusu araştırmacılar tarafından ele alınmaya başlanmıştır. “Türkiye’de ise erkeklik çalışmaları 2000’lerin başından itibaren disiplinler arası bir bakış açısıyla ve erkekliklerin farklı boyutlarıyla incelenmesiyle literatürde yerini almıştır” (Arık, 2019, s. 242). Eleştirel erkeklik çalışmaları, “erkekliğin” iktidar ilişkilerinden bağımsız ele alınamayacağı ve eril hegemonyanın politik söylemle iç içe kurulduğu tezlerini ön plana çıkarmıştır” (Horzum, 2018, s. 76-79). Bülent Sayak tarafından yazılan *Erkeğin İnkılâbı “100. Yılında Cumhuriyet’i ve Romanı Erkeklik Üzerinden Okumak 1923-1938”* isimli çalışması kimlik inşasında politik söylemle kurulan cinsiyet rejimlerine dair sorgulamaların yapıldığı ve eleştirel erkeklik literatürü kapsamında oluşturulmuş çalışmalar arasında yerini almıştır.

Söz konusu eser Nisan 2023’de Çizgi Kitabevi Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Çalışma, Bülent Sayak’ın 2023 yılında Erciyes Üniversitesi’nde Prof. Dr. Hülya Eraydın Argunşah’ın danışmanlığında tamamladığı doktora tezinin yeniden düzenlenerek kitaplaşmış hâlidir. Eser, önsöz, giriş, “Kimlik, Toplumsal Cinsiyet ve Erkek(lik)”, “Erken Cumhuriyet Dönemi Sosyopolitik Panoraması: Kimlik Arayışları ve Erkeklik”, “Erkeklik Yazıya Düşünce: Eril Tahakküm, İnkılap ve

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, E-posta: buyukkirazaysel@gmail.com, ORCID: 0009-0001-9132-4574

Roman" başlıklarını taşıyan üç ana bölüm, sonuç kaynakça ve dizin kısımlarından oluşmaktadır. Eserde 1923-1938 yıllarında yayımlanmış romanlardan hareketle dönemin iktidar anlayışı, sosyopolitik panoraması ve erkekliğin söylemsel olarak romanlardaki temsilinden bahsedilerek disiplinler arası bir inceleme yapılmıştır. Sayak, erken Cumhuriyet döneminde "politik söylem" ile "cinsiyetçi söylem" arasında karşılıklı ilişki olduğu tezinden hareketle bu ilişkinin "edebi söylem"i biçimlendirdiği varsayımını temele almayı hedeflemiştir. Bundan dolayı dönem romanlarını "ideolojik cinsiyetlendirme" bağlamında merkeze alarak bir çözümleme yoluna gitmiştir. Yazar, metinleri yeni tarihselcilik bakış açısıyla ve sosyal inşacılık düşüncesi bağlamında okuyarak Foucault'nun "her yerde olan ve bütün sosyal alanları kuşatan" iktidar (Sayak, 2023, s. 9-10) ifadesinden hareketle iktidarın kendisini edebî metinler üzerinden yapılandığını vurgular ve edebî metinlerin kimlik inşasındaki rolüne dikkat çeker. Bu sebeple 1923-1938 yılları arasında yayımlanan romanların rasyonel akılcılığı esas alan modern toplum ideali üzerine yeni kimlik/iktidar söylemi etrafında incelenmesi gerektiğine dikkat çeker (Sayak, 2023, s. 11). Ayrıca dönem iktidarının yeni rejim ideolojisi ekseninde oluşturduğu eril kimlik inşasının erken Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatına yansımalarını da sorgular. Sayak, modernleşme ve militarizm ideolojisinin dönem eserlerinde kimlik/benlik meselesi olduğu vurgusunu yaparak "toplumsal öznellik" konumunun erkekler üzerinden temsil edildiğini ifade eder. İktidar tarafından erkekliğe yapılan vurguların ancak dönem romanına dair sorulan erkeklik kurgularından hareketle cevaplanabileceği düşüncesiyle dönem romanını "inkılâpçı/yeni erkeklerin" hikâyesi olarak tartışır. Yazar girişte, Türk edebiyatında toplumsal cinsiyet eleştirisinin ağırlıklı olarak kadınlık söyleminde ifade edildiğinden bahsederek Türkiye'deki erkeklik çalışmaları hakkında kısaca bilgiler verir.

Sayak, çalışma evrenini oluşturan eserlerin belirlenmesi hususunda "Giriş" bölümünde açıklamalarda bulunur. Çalışma evreni olarak verilen aralığın (1923-1938) oluşturulmasında dönemin edebiyat kanonu belirleyici bir etken olmuştur (Sayak, 2023, s. 23). Kitapta dönem nezdinde erkeklik-iktidar ilişkisinin ve ideolojinin (milliyetçilik, modernleşme, militarizm) yoğun olarak kullanıldığı tespit edilen 26 romanın çalışma kapsamına alındığı belirtilmiştir. *Vurun Kahpeye*, *Kalp Ağrısı*, *Zeyno'nun Oğlu*, *Bir Kadın Düşmanı*, *Hüküm Gecesi*, *Dağları Bekleyen Kız*, *Çölde Bir İstanbul Kızı*, *Kızıl Tuğ*, *Yeşil Gece*, *Sodom ve Gomora*, *Cehennemden Selam*, *Kara Davut*, *Halas*, *Yaprak Dökümü*, *Yaban*, *Bir Renk Bir Ahenk*, *Cephe Gerisi*, *On Yılım Romanı*, *Yüzbaşı Celal*, *Sevgim ve Izdırabım*, *Takma Ayak Hasan Çavuş*, *Kahpenin Aşkı*, *Ankara*, *Düşkünler*, *Mülazımın Romanı*, *Ateş Kamçıları* adlı romanlar çalışma evrenini oluşturan metinlerdir. Söz konusu bu romanlar farklı tür ve edebî çizgileri temsil etmesi ayrıca sadece dönem nezdinde popüler olan değil ismi gölgede kalmış eserleri de ihtiva etmesi yönünden dikkat çekicidir.

Kitabın "Kimlik, Toplumsal Cinsiyet ve Erkek(lik)" isimli ilk bölümü kendi içinde alt başlıklardan oluşmaktadır ve bu bölümde genel olarak "iktidar, ideoloji, toplumsal cinsiyet ve erkeklik" kavramlarına ilişkin kuramsal çerçevelerden bahsedilmiştir. Buna göre yazar, ilk olarak kimlik kelimesinin etimolojisinden bahseder. Daha sonra kimlik çalışmalarında ön planda olan "sosyal inşacı" kimlik yaklaşımından hareketle kimliğin benlik ve ötekilik çizgileri üzerine temellenen olgu olduğunu belirtir, bir kimlik kategorisi olan toplumsal cinsiyet üzerinde durur. Yazar, cinsiyet eleştirisi çalışmalarında toplumsal cinsiyet olgusuna dikkati çeker. Toplumsal

cinsiyet eleştirisinin odak noktasının, cinsiyet kategorilerine atfedilen normların geçerliliğini tartışmak olduğunu belirtir ve cinsiyetçi tahakküm ilişkilerine dair anlayışların ortaya çıkmasında toplumsal cinsiyet olgusunun rolüne değinir. Sayak, daha sonra erkeklik kavramına odaklanarak toplumda fail konumundaki erkekliği bir kimlik ve toplumsal cinsiyet kategorisi olarak sorgulamaya tabi tutar. Erkeklik ve eleştirel erkeklik çalışmalardan kısaca bahseder. İktidar ilişkileri vasıtasıyla kadınları ve erkekleri tahakküm altına almayı ifade eden “hegemonik erkeklik” kavramını eleştirel erkeklik incelemeleri bağlamında açıklar.

Kitabın “Erken Cumhuriyet Dönemi Sosyopolitik Panoraması: Kimlik Arayışları ve Erkeklik” adlı ikinci bölümünde erken Cumhuriyet döneminin tarihî panoraması üzerinde durulmuştur. Yazar, dönemin tarihsel arka planını ulus devlet ideali çerçevesinde “Bir Tahayyül Olarak Milliyetçilik ve Erkeklik”, “Militarizm ve Düzen Savunu(cu)su: Koruyucu/Buyurgan/Saldırgan Erkeklik” ve “Modern(leşmen)in Cinsiyeti: Aydınlanmacı Eril Özne” alt başlıklarından yola çıkarak sunmuştur. İktidar tarafından uygulanan inkılap ideolojisi ve hegemonik erkekliğin “milliyetçilik, militarizm ve modernleşme” düşünceleri etrafında politik söylemle beraber oluşturulmak istendiği belirtilmiştir. Askerî yaklaşımlara dayanan millî egemenlik anlayışında kendine yer edinen militarist düşünce ve hegemonik erkeklik arasındaki bağlantıya değinilmiştir. Yeni kurulan devletle birlikte geleneksel aterkil yapının tezahürü olan “Osmanlı/baba” otoritesinin reddedilerek modern erkek kardeşliğine dayanan “milliyetçi/militarist/çağdaş” kimlik-erkeklik söyleminin kurulmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. Sayak, militarist erkeklik imgesinin (güçlü, mücadeleci, savaşçı, disiplinli) iktidar otoritesiyle sağlamaştırılarak yüceltildiğini vurgulamıştır. Milliyetçi/modern ve eril erdeme/ideale haiz cinsiyet rejimi inşasının ulusal kurtuluş ve yeni hayat tahayyülünde gerçekleştirilmeye çalışıldığı dikkatlere sunulmuştur (Sayak, 2023, s. 257).

“Erkeklik Yazıya Düşünce: Eril Tahakküm, İnkılap ve Roman” kitabın üçüncü ve son bölümüdür. Çalışma kapsamında seçilen romanlar eril hegemonya çerçevesinde teorik bir incelemeye tabi tutularak yorumlanmıştır. Yazar bölümde, 1923-1938 yılları arasında toplumsal ideallerin “kadın-erkek” ikiliği üzerinden oluşturulduğu, ideal erkekliğin dışlaştırılma/ötekileştirilme tehlikesine dayalı söylemleştirildiğine dikkat çeker. Çalışmanın “Cinsiyet Farkları Rejimi: Toplumsal Değerler ve Roller Bağlamında Erkeklik” adlı alt başlığında erkek hegemonyasının cinsiyet farkları anlatısı üzerinden üretildiğine değinilerek erken Cumhuriyet döneminde yeni/ideal erkek kimliğinin bu anlayışla tasarlandığı belirtilmiştir. Yazar, ideal/inkılap erkekliğinin “otorite, mücadele azmi, akılcılık, aydınlanmacılık” gibi özellikler üzerinde temsil edilmesinin millî benlik ve ötekilik kurgularında belirleyici norm olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, hegemonik erkekliğin eril denetimi ellerinde bulundurma meselesine dikkat çekilerek dışıl alan ve diğer erkekler üzerindeki tahakkümün önemi vurgulanmak istenmiştir.

“Beden Politikaları ve Erkeklik” alt başlığında eril hegemonya düşüncesinde şekillenen beden temsillerinden bahsedilmektedir. “Beden, modernizmle birlikte kimliğin yapı taşlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bedenin toplumsal olarak tahayyülü iktidarın ve toplumsal düzenin devamlılığının sağlanmasında ön şart olarak kabul edilmektedir” (Gür, 2019, s. 148-149). Sayak, burada iktidarın beden politikalarına değinerek eril tahakkümün politik bedenler üzerinden

verilmeye çalışıldığını ifade etmiştir. Erkek bedeninin dönem romanında bilinçli olarak politik bedenin vitrini olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir (Sayak, 2023, s. 260).

Kitabın “Mekân Söylemi ve Erkeklik” alt başlığında eril tahakkümün belirlenmesinde mekân söyleminin öneminden bahsedilmiştir. Yazar, 1923-1938 yılları arasında yayımlanan romanlarda inkılap erkekliğinin karşısında Anadolu’nun söylemsel olarak dışlaştırılarak öteki konumunda temsil edilmesi üzerinde durmuştur. Bu nedenle incelenen romanlar özelinde mekân kurgusunda “merkez-taşra, kadın-toprak-vatan” kavramları önem teşkil etmektedir. “Erkekliğin Tarihi Tarihin Erilliği: Tarihi Romanlarda Erkeklik Söylemi” son bölümde bahsedilen diğer alt başlıklar arasında yer almaktadır. Yazar, Osmanlı-Cumhuriyet karşıtlığının dişil-eril kodlarla tasarladığını belirterek Osmanlı’ya yönelik reddi miras anlatısının dışlaştırılma söylemi bağlamında üretildiğini vurgulamaktadır. İnkılap ideolojisinin, cinsiyetçi söylem neticesinde tarihi kurgularda da kendini gösterdiği çeşitli romanlar incelenerek dile getirilmiştir. Yazar, tarihi romanların millî değerler, erkek kahramanlığı etrafında şekillendiğini ve millî hafızada yer alan “savaşçı, vatansever, iradeli” erkeklerin inkılap erkekliğine rol model olarak verildiğini belirtmektedir. Böylelikle tarihi kurgular etrafında makbul, hegemonik erkeklik özelliklerinin idealize edildiği vurgulanmaktadır (Sayak, 2023, s. 261).

Üçüncü bölümün “Dişil Alanı Biçimlendirmek: Eril Tahakküm ve Kadın(lık) Kurgusu” adlı alt başlığında 1923-1938 yılları arasında yayımlanan eserlerde eril iktidarın kadınlık anlatısında da belirleyici bir rol üstlendiği söylenmektedir. Sayak, eril hegemonyanın kadınlık üzerindeki tahakkümünü ‘ataerki ile pazarlık’ kapsamında ele alarak bir değerlendirme yapmıştır. Dönem iktidarı çerçevesinde makbul kadınlık temsillerinin içselleştirildiği durumlarda, kadınlara toplumsal statü ve mutlu bir aile hayatı vaat edildiği incelenen romanlar neticesinde dile getirilmiştir. Bu sebeple Sayak, kadının inkılap erkekliği ile yapmış olduğu müzakere neticesinde “melek ve ölümcül” olarak temsil edildiğinin altını çizmiştir. Çalışmanın “Eril İktidarın İmkânsızlığı: Kırılğan ve Yaralı Erkeklik” adlı son alt başlığında erkekliğin beden politikaları neticesinde performansa/güce dayalı tahayyülü ve bu güce sahip olamayan erkekliklerin ötekileştirilerek toplumsal dışlanmaya tabi tutulması ayrıca erkekliğin her an kaybedilebilen bir mevhum olarak tasarımı söz konusu edilmektedir. Böylelikle, romanlardan hareketle iktidarın tek sahibi olan erkeklerin iktidarsızlık korkusuna, erkekliğin verili bir kimlik/öz değil tahayyül olduğuna ve hegemonik gücün altında ezilen erkekliklere dikkat çekilmek istenir.

Toplumsal cinsiyet, ulus inşası ve edebiyat birbiriyle bağlantılı (Gür, 2019, s. 13) süreçlerdir. Kimlik/benlik inşasında toplumsal cinsiyet rejimlerine dair kabullerin söylemsel olarak kurgulandığı/üretildiği ve bu söylemsel yaratım sürecinin edebî metinler vasıtasıyla görünür kılındığı bilinen bir gerçektir. Edebî temsil, ideoloji ve eril tahakkümü meşrulaştırma konusunda işlevsel bir görev üstlenmektedir ve cinsiyet, politika, kültüre dair kabulleri biçimlendiren, aktaran en önemli bir söylem biçimi (Sayak, 2023, s. 263) olarak karşımıza çıkmaktadır. *Erkeğin İnkılabı* adlı bu çalışma erkek(lik)lerin “iktidar, ideoloji ve edebî metinler” aracılığıyla söylemsel olarak oluşturulan çok boyutlu inşa sürecini ortaya koymaktadır. Çalışmada erkekliğe dair sunulmuş farklı bakış açısının yanında erkeklik temsillerinde iktidar, toplum, siyaset, kadınlık, beden, mekân, tarih gibi kavramların ilişkisine de değinilmiştir. Bu bakımdan iktidarın edebî metinlerle görünür

kılmaya çalıştığı kurucu bir söylem olan “erkekliğin” geniş bir perspektifle incelenmesi edebiyat ve erkeklik çalışmalarında yeni kapıların açılmasında önem arz etmektedir.

KAYNAKLAR

- Arık, Efe (2016). “Erkeklik Çalışmaları”. (Ed. Feryal Saygılıgil), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Dipnot Yayınları; s. 231-248.
- Gür, Murat (2019). *Türk Romanında Erkeklik ve Milliyetçilik (1908-1923)*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Horzum, Şafak (2018). “Erkek ve Erkeklik Çalışmaları: Sorunsaldan Kurumsala”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 4, s. 75-101.
- Sayak, Bülent (2023). *100 Erkeğin İnkılabı. Yılında Cumhuriyet’i ve Romanı Erkek(lik) Üzerinden Okumak 1923-1938*, İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

